

“ESKI” VA “YANGI” INSTITUTSIONAL MAKTABLARNING PRINSIPAL FARQLARI

*Usmonov Murodbek Dusmurot o‘g‘li,
SamISI “Raqamli iqtisodiyot” kafedrası assistant-stajyori
Abdumannonov Mexroj Sirojiddin o‘g‘li,
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada “yangi” va “eski” institutsional maktablarning prinsipal farqlari, ularni o‘rganish asoslari, institutsionalizm da rasmiy-huquqiy va ma‘muriy tuzilmalarni tuzish orqali institutsional tadqiqotlarni amalga oshirish masalalari keltirilgan. Xususan, bu jarayonlarni amalga oshirishda xorijlik olimlar Rhodes, Hirsch, Thelen va Steinmo kabilarning nazariyalari o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: institutsionalizm, “eski” maktab, “yangi” maktab, siyosatshunoslik, demokratik me‘yorlar, institutsional tuzilmalar, tarixiy kontekst, ijtimoiy institutlar

Abstract. This article presents the fundamental differences between the “new” and “old” institutional schools, the foundations of their study, and the issues of institutional research through the creation of formal, legal, and administrative structures in institutionalism. In particular, the theories of foreign scholars such as Rhodes, Hirsch, Thelen, and Steinmo are studied in implementing these processes.

Keywords: institutionalism, “old” school, “new” school, political science, democratic norms, institutional structures, historical context, social institutions

Аннотация. В данной статье представлены основные различия между «новыми» и «старыми» институциональными школами, основы их изучения, а также вопросы институционального исследования через создание формально-правовых и управленческих структур в институционализме. В частности, при реализации этих процессов были изучены теории зарубежных учёных, таких как Родс, Хирш, Телен и Стейнмо.

Ключевые слова: институционализм, «старая» школа, «новая» школа, политология, демократические нормы, институциональные структуры, исторический контекст, социальные институты.

O'n to'qqizinchi asr oxiri va XX asr boshlarida siyosatshunoslar institutsional tadqiqotlarni amalga oshirdi. Hukumat va zamonaviy davlatning rasmiy institutlarini mamlakatlar va qiyosiy asosda tavsiflash va xaritalashdan boshlandi. Huquq va davlat boshqaruvi fakulteti talabalarining konstitutsiyaviy tadqiqotlari (siyosatshunoslik sohasi) bilan bir qatorda siyosatshunoslikdagi ushbu turdagi "eski" institutsionalizmga urg'u hukumatning rasmiy-huquqiy va ma'muriy tuzilmalarini tuzishga qaratilgan edi.

Bugungi nuqtai nazardan qaraganda, eski institutsionalizm nazariyani yaratishga unchalik qiziqmagan (Shepsle 1989: 132; Easton 1971: 77; Eckstein 1979). Asosiy e'tibor tushuntirish yoki nazariyani yaratishga emas, balki tavsifga qaratildi. Tadqiqotlar, shuningdek, ko'pincha ba'zi institutlarning demokratik me'yorlar yoki mas'uliyatli hukumat tamoyillariga qanchalik to'g'ri kelishini baholashga harakat qiladigan baholash tizimiga asoslanadi (Rhodes 1995). Biroq, eski institutsionalizm o'lik emas. Institutsional tuzilmalarning tavsifi hanuzgacha siyosat sohasidagi tadqiqotlarning muhim jihati bo'lib qolmoqda va konstitutsiyaviy tadqiqotlar va davlat boshqaruvi kabi sohalarda rasmiy-huquqiylik hali ham muhim ahamiyatga ega. Qadimgi institutsionalistlar tushuntirishga murojaat qilganlarida, siyosiy xulq-atvor ko'proq yoki kamroq institutsional qoidalar yoki protseduralar bilan tuzilgan deb taxmin qilingan. Ushbu jabhada eski va yangi institutsionalizm o'rtasida bir oz o'xshashlik mavjud (Hirsch 1997).

Yangi institutsionalizm 1980-yillardan beri davom etayotgan institutlarni "qayta olib kelish" va ushbu yondashuvni qayta tiklash va kengaytirishni anglatadi. Siyosatshunoslikda institutlarga qiziqishning yangilanishining bir qancha sabablari bor edi. Birinchidan, "ijtimoiy, siyosiy va iqtisodiy institutlar kattaroq, ancha murakkab va qobiliyatli bo'lib qoldi va jamoaviy hayot uchun birinchi navbatda muhimroq bo'ldi" (March va Olsen 1984: 734). Ikkinchidan, bir qator siyosiy tahlil maktablarida, jumladan, marksizm va "statizm" (Krasner 1984; Skocpol 1985; Bell 1997)da "davlatga" qiziqish qaytadan paydo bo'ldi. Uchinchidan, nega mamlakatlar bunchalik turlicha bo'lganliklarini tushuntirishda institutsional omillar muhim o'rin tutadi.

1970 va 1980 yillardagi umumiy iqtisodiy muammolarga javoblar (ayniqsa neft inqirozi, inflyatsiya va ishsizlikning oshishi) (Thelen va Steinmo 1992: 5). To'rtinchidan, 1970-yillardan buyon bunday muammolarga qarshi davlat siyosatining asosiy qayta ko'rib chiqishlari, ayniqsa, davlat roliga ta'sir ko'rsatadigan va davlat sektorini jiddiy isloh qilishni o'z ichiga olgan ulgurji institutsional qayta qurishni o'z ichiga oldi.

Eski va yangi institutsional maktablar iqtisodiy nazariyalar va ijtimoiy fanlar doirasida muhim o'rin tutadi. Ularning asosiy farqlari quyidagilardan iborat:

Eski institutsional maktab

1. Tarixiy kontekst: Eski institutsional maktab XIX asr oxiri va XX asr boshlarida shakllangan. U iqtisodiy jarayonlarni tarixiy va ijtimoiy kontekstda o'rganishga qaratilgan.

2. Ijtimoiy institutlar: Ushbu maktab ijtimoiy institutlar, an'analar va madaniyatning iqtisodiy hayotga ta'sirini o'rganadi. U institutlarni iqtisodiy faoliyatning asosiy elementlari sifatida ko'radi.

3. Qaror qabul qilish: Eski institutsional maktabda qaror qabul qilish jarayoni ko'proq ijtimoiy va madaniy omillarga bog'liq. Bu jarayonda insonlarning xulq-atvori va ijtimoiy munosabatlari muhim ahamiyatga ega.

4. Iqtisodiy nazariyalar: Ushbu maktab klassik va neoklassik iqtisodiy nazariyalar bilan tanish bo'lib, ularni tanqid qiladi va o'z nazariyalarini ishlab chiqadi.

5. O'zgarishlar: Eski institutsional maktab o'zgarishlarni ijtimoiy va iqtisodiy tizimlar o'rtasidagi o'zaro ta'sirlar orqali tushunadi. U ijtimoiy institutlarning evolyutsiyasini va ularning iqtisodiy jarayonlarga ta'sirini o'rganadi.

Yangi institutsional maktab

1. Asosiy e'tibor: Yangi institutsional maktab XX asrning o'rtalarida paydo bo'lgan va iqtisodiy nazariyalarni yangi yondashuvlar bilan boyitishga qaratilgan. U iqtisodiy institutlar va ularning funksiyalariga e'tibor qaratadi.

2. Raqobat va samaradorlik: Ushbu maktab iqtisodiy institutlarning raqobat va samaradorlikka ta'sirini o'rganadi. U institutlarning iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi rolini ta'kidlaydi.

3. Qaror qabul qilish: Yangi institutsional maktabda qaror qabul qilish jarayoni ko'proq iqtisodiy va strategik omillarga bog'liq. Bu jarayonda agentlarning raqobatbardoshligi va resurslarni boshqarish qobiliyati muhim ahamiyatga ega.

4. Iqtisodiy nazariyalar: Yangi institutsional maktab iqtisodiy nazariyalarni, xususan, o'zgaruvchan muhitda institutlarning rolini o'rganishga qaratilgan. U iqtisodiy nazariyalarni o'zaro bog'liq institutlar va ularning o'zgarishlari orqali tushunadi.

5. O'zgarishlar: Yangi institutsional maktab o'zgarishlarni iqtisodiy institutlarning evolyutsiyasi va ularning iqtisodiy faoliyatga ta'siri orqali tushunadi. U institutlarning o'zgarishi va ularning iqtisodiy jarayonlarga ta'sirini o'rganadi.

“Eski” va “yangi” institutsional maktablardagi farqlarning afzalliklari va kamchiliklarini ko'rib chiqadigan bo'lsak, quyidagicha xulosaga kelishimiz mumkin:

Nazariy asoslarga ko'ra, eski maktabning afzalligi Klassik nazariyalar stabil iqtisodiy modeli va tushunchalarni taklif etadi. Har ikkala maktabning ham kamchiliklari o'rganilib, quyidagicha xulosaga kelish mumkin. Bunda “Eski maktab” raqobat ba'zan monopoliyaga olib kelishi kerak deb, qaralsa, “Yangi maktab” qonunlar va normativlar o'zgarishi jarayonini kechiktirishi yoki murakkablashtirishi mumkin.

Ushbu farqlar, afzalliklar va kamchiliklar eski va yangi institutsional maktablardagi yondoshuvlarning qanchalik o'zgarayotganini va ularning iqtisodiy jarayonlarga qanday ta'sir ko'rsatishini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, “eski” va “yangi” institutsional maktablar o'rtasidagi asosiy farqlar ularning yondashuvlari, e'tibor beradigan omillari va iqtisodiy jarayonlarni tushunish usullarida namoyon bo'ladi. Eski maktab ijtimoiy va madaniy kontekstga ko'proq e'tibor qaratgan bo'lsa, yangi maktab iqtisodiy institutlar va

ularning samaradorligiga e'tibor beradi. Har ikkala maktab ham iqtisodiy nazariyalar va ijtimoiy fanlar uchun muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Atkinson, M. and Coleman, W.D. 1989, 'Strong State and Weak States: Sectoral Policy Networks in the Advanced Capitalist Countries', *British Journal of Political Science*, 19: 47-67.
2. Bell, S. 1992, 'Patterns of Interaction Between business and Government' in Bell, S. and Wanna, J. (eds) *Business-Government Relations in Australia*, Harcourt Brace Jovanovich, Sydney.
3. Bell, S. 1993, *Australian Manufacturing and the State: the Politics of Industry Policy in the Post-War Era*, Cambridge University Press, Melbourne.
4. Bell, S. 1997, 'Statism', in Parkin, A. Summers, J. and Woodward, J. (eds) *Government, Politics, Power and Policy in Australia*, Longman, Melbourne.